

Max Nettlau

**Komunistički ili individualistički
anarhizam? I jedan i drugi!**

Anarhizam više nije mlad i možda je vrijeme da se zapitamo zašto se, i pored sve energije uložene u njegovo propagiranje, ne širi brže. Jer, čak i ondje gdje je lokalna aktivnost najjača, rezultati su ograničeni, a do beskrajnih područja propaganda jedva da je i stigla. Raspravljajući o ovom problemu, neću se baviti sindikalizmom o kojem se, premda apsorbira toliko mnogo anarhističkog djelovanja i simpatija, samo zbog toga ne može reći da doprinosi navlastito anarhističkoj ideji, ma kakve bile njegove ostale zasluge. Također, trudit ću se da ne ponavljam ono što sam proteklih godina u drugim člancima izlagao kao sredstva pomoću kojih bi se moglo osnažiti djelovanje anarhista. U svakom slučaju, budući da moj savjet nije bio uzet u obzir, ne može se reći da je zakočio razvoj naših ideja.

Razmotrit ću teorije o anarhizmu kao takvom; i pažnju mi već dugo privlači kontrast između velikodušnih anarhističkih ciljeva – najvećeg mogućeg ostvarenja slobode i blagostanja za sve – i takoreći uskogrudnog anarhističkoga ekonomskog programa, bio on individualistički ili komunistički. Naklonjen sam mišljenju da je ono što ljude sprječava da steknu praktično povjerenje u anarhizam, čiji općeniti ciljevi kao lijep ideal privlače mnoge ljude, upravo osjećaj da je ova ekonomska baza – isključivi komunizam ili isključivi individualizam, ovisno o školi – neadekvatna. I sam osjećam da ni komunizam niti individualizam, da postanu jedini ekonomski oblik, ne bi ostvarili slobodu koja uvijek zahtijeva izbor putova, mnoštvo mogućnosti. Znam da će komunisti, kada ih se otvoreno upita, reći da ne bi imali ništa protiv individualista koji bi željeli živjeti na svoj način bez da stvaraju nove monopole ili autoritete, i *vice versa*. Ali to je malokad rečeno na zaista otvoren i prijateljski način; oba bloka su pretjerano sigurna u to da je sloboda moguća samo ako se ostvari *njihov* poseban program. Ja potpuno priznajem da postoje komunisti i individualisti koji su posve zadovoljni samo svojim doktrinama i po njihovom mišljenju, one nijedan problem ne ostavljaju neriješenim. U svakom slučaju, u njih i njihovu doživotnu vjernost *jednom* ekonomskom idealu ne treba dirati. Ali oni ne bi smjeli maštati o tome da sve ljude ustroje prema svojem modelu, a ni misliti da će oni po svoj prilici ili prihvatiti njihova gledišta ili pak ostati “neobraćeni” protivnici za koje ne treba imati razumijevanja. Neka samo pogledaju stvaran život koji je iole podnošljiv samo kada je raznolik i raznovrstan, usprkos svoj službenoj jednoličnosti. Svi vidimo i preostatke ranijeg komunizma, i raznovrsne manifestacije suvremene solidarnosti iz kojih bi se mogli razviti novi oblici komunizma budućnosti – a sve ovo u raljama ubojitog prevladavajućeg kapitalističkog individualizma. Ali ako je ovaj bijedni buržujski individualizam proizveo žudnju za solidarnosti, koja vodi prema komunizmu, sigurno je proizveo i žudnju za autentičnim, slobodnim, nesebičnim individualizmom, u kojem se slobodu djelovanja više neće zlorabiti za tlačenje slabijih i osnivanje monopola, kao danas.

Ni komunizam niti individualizam neće nikada nestati; i da se nekom masovnom akcijom polože temelji za neki grubi oblik komunizma, na suprotnoj strani će se, snažniji nego ikad, razviti individualizam. Kad god prevlada jednoobrazan sistem, anarhisti će, ako im je stalo do njihovih ideja, krenuti naprijed i nikada si neće dozvoliti da postanu okamenjeni branitelji postojećeg sistema pa bio to i najčišći komunizam.

Hoće li oni onda uvijek biti nezadovoljni, uvijek u borbi, zauvijek bez počinka? Mogli bi se osjećati spokojno u društvu u kojem su ekonomske mogućnosti dobile punu slobodu, i njihova energija bi se tada mogla upotrijebiti u mirnom natjecanju, a ne više u stalnoj borbi i razaranju. Ovo poželjno stanje stvari moglo bi se odmah početi pripremati, kada bi anarhisti jednom za svagda jednostavno shvatili da su komunizam i individualizam podjednako važni, podjednako postojani; i da bi isključiva prevlast bilo kojeg od njih bila najveća nevolja koja bi se mogla dogoditi čovječanstvu. Od osamljenosti utočište nalazimo u solidarnosti, od previše društva odmor tražimo u osamljivanju: i solidarnost i osamljenost

za nas su, svaka u pravom trenutku, sloboda i pomoć. Čitav ljudski život vibrira između ova dva pola u beskrajnoj raznolikosti oscilacija.

Dopustite mi da na trenutak zamislim da živim u slobodnom društvu. Sigurno bih trebao imati različita zanimanja, manualna i mentalna, koja zahtijevaju snagu ili umijeće. Bilo bi veoma jednolično kada bi tri ili četiri grupe s kojima bih radio (jer nadam se da tada neće biti sindikata!) bile organizirane točno na isti način; umjesto toga mislim da će u njima prevladavati različiti stupnjevi ili oblici komunizma. Ali zar mi ovo ne bi moglo dosaditi i ne bih li mogao poželjeti određenu mjeru osamljivanja, individualizam? Tako bih se mogao okrenuti jednom od mnogih mogućih oblika individualizma, "jednakovrijedne razmjene". Ljudi će se možda u mladosti baviti jednim, a u starijoj dobi nečim drugim. Prosječni radnici mogu nastaviti u svojim grupama, dok će sposobniji izgubiti strpljenje u stalnom radu s početnicima i sami će krenuti naprijed, osim ako zbog svojeg altruizma ne uživaju raditi kao učitelji ili savjetnici mladim ljudima. Mislim i da bih u početku trebao prihvatiti komunizam s prijateljima, a individualizam sa strancima, i svoj budući život oblikovati u skladu s iskustvom. Dakle, slobodan i jednostavan prelazak iz jedne vrste komunizma u drugu, a onda i u bilo koju vrstu individualizma, i tako dalje, bio bi posve očita i osnovna stvar u zaista slobodnom društvu; i ako bi bilo koja grupa ljudi to pokušala spriječiti i učiniti prevladavajućim samo jedan sistem, protiv njih bi bila povedena ogorčena borba baš kao što se revolucionari bore protiv sadašnjeg sistema.

Zašto se onda anarhizam raskolilo na dva neprijateljska tabora – komuniste i individualiste? Vjerujem da to objašnjavaju uobičajene ljudske mane kojih nitko nije lišen. Posve je prirodno da će nekima biti privlačniji komunizam, a drugima individualizam. Zato će svaki tabor s mnogo žara i vjere razrađivati svoje ekonomske postavke, i uskoro će ih, u svojem vjerovanju osnažen doživljenim napadima protivnika, početi smatrati *jedinim* rješenjem, i ostati im vjeran usprkos svemu. Stoga su individualističke teorije za otprilike jedno stoljeće, a kolektivističke i komunističke teorije za oko pedeset godina stekle određen stupanj postojanosti, sigurnosti, prividne trajnosti, a nikada ih nisu trebale steći jer je stagnacija – to je prava riječ – smrt za napredak. Nije uloženo gotovo nikakav trud da se raskrsti s nesuglasicama između ovih škola; obje su zato bile potpuno slobodne da se razviju i dobiju na popularnosti, ako to mogu. S kakvim ishodom?

Nijedna od njih nije mogla pobijediti drugu. Gdje god ima komunistu, pojavit će se i individualisti; istovremeno, nikakav individualistički val ne može uništiti komunistička uporišta. Dok tu mržnja ili neprijateljstvo postoji među ljudima koji su si toliko blizu, vidimo da komunistički anarhizam pada u sjenu sindikalizma, kompromis više ne smatra nedostojnim i kao neizbježnu odskočnu dasku manje ili više prihvaća sindikalističko rješenje. S druge strane, vidimo da individualisti gotovo ponavljaju buržujске pogreške – sve ovo u vrijeme kada zločini autoriteta i sve veće ovlasti Države više no ikada otvaraju prostor i priliku za stvarnu i otvorenu anarhističku propagandu.

Došlo je do toga da se na kongresu francuskih anarhističkih komunista održanom u Parizu individualizam uredno stigmatiziralo i službeno izopćilo iz anarhizma. Da se ikada održi internacionalni anarhistički kongres i odobri istovjetan stav, morao bih se oprostiti od polaganja nada u takav sektaški anarhizam.

Ovime ne namjeravam ni braniti niti se boriti protiv komunizma ili individualizma. Osobno, u komunizmu vidim mnogo dobrih stvari; ali prigovaram ideji da ga se uzdigne na razinu općeg. Ni svoju vlastitu budućnost ne bih volio ničim vezati unaprijed, a kamoli budućnost bilo koga drugoga. Ovo pitanje za mene ostaje posve otvoreno; iskustvo će pokazati koja će od krajnjih, a koja od mnogih prijelaznih mogućnosti najbolje odgovarati svakoj prilici i razdoblju. Anarhizam mi je previše dragocjen, a da bih ga poželio vidjeti

vezanog za samo jednu ekonomsku pretpostavku, ma koliko se danas mogla činiti plauzibilnom. Jednoobrazna rješenja nikada nisu dostatna, i dok je svatko slobodan vjerovati i propagirati ideje koje njeguje, ne bi smio smatrati ispravnim da ih širi drugačije osim u obliku jednostavne pretpostavke, a svi znaju da je literatura komunističkog i individualističkog anarhizma daleko od toga da se drži u tim granicama; što se toga tiče, svi smo griješili.

Maloprije sam pojmove „komunistički” i „individualistički” upotrebljavao na općenit način, želeći pokazati beskorisnost i štetnost sektaške isključivosti među anarhistima. Ako ima individualista koji su rekli ili učinili apsurdne stvari (zar su komunisti bezgriješni?), njih raskrinkati ne bi značilo mene opovrgnuti. Sve što želim je da svi oni koji se bune protiv autoriteta rade u sveopćoj solidarnosti umjesto da se podijele na sekte zato što svaka od njih vjeruje da baš ona posjeduje ispravno ekonomsko rješenje za društvene probleme. Za borbu protiv autoriteta u kapitalističkom sistemu i nekom budućem sistemu državnog socijalizma ili sindikalizma ili protiv dva ili čak sva tri ova sistema, potrebna je beskrajna navala pravih anarhističkih osjećaja, prije no što se pojavi pitanje o ekonomskom lijeku. Priznajte samo to i solidarnosti će se otvoriti ogroman djelokrug, zbog čega će komunistički anarhizam ojačati i više nego danas zasjati u svijetu.

* * *

P. S. — Otkad sam ovo napisao pronašao sam pamflet ranog francuskog anarhizma, iz kojega prevodim sljedeće:

“Stoga, oni koji za to osjećaju sklonost, radi zajedničkog života, dužnosti i rada će se udružiti, dok će oni za koje bi i najmanje pokoravanje bilo uvredljivo, ostati neovisni u svojoj pojedinačnosti. Ovo pravo načelo [anarhizma] ne zahtijeva potpuni komunizam. Ali očito je da će se radi koristi od nekih vrsta rada mnogi proizvođači ujediniti i uživati u prednostima suradnje. No, još jednom kažem, komunizam nikada neće biti fundamentalno [u značenju: jedino i obvezatno] načelo, zbog raznolikosti naših intelektualnih sposobnosti, naših potreba, i naših htijenja”

Ovaj navod (riječi u zagradama su moje) preuzimam sa str. 72 onoga što je možda jedna od najrjeđih anarhističkih publikacija, a spazio sam je u uličnoj knjižari deset dana nakon što sam napisao gornji članak: “*Philosophie de l’insoumission ou Pardon a Cain*,” par Felix P. (New York, 1854, iv. 74 pp., 12mo) — to jest, „Filozofija nepokoravanja”, što je autorov pojam za anarhiju. Ne znam tko je bio Felix P.; očito jedan od nekolicine francuskih socijalista kao što su Dejacque, Bellegarrigue, Coeurderoy, i Claude Pelletier, koji su poučeni 1848. godinom i drugim iskustvima hrabro zakoračili naprijed i na različite načine, a neovisno o Proudhonu, došli do anarhizma. U navedenom odlomku prikazao je stvari u najkraćim crtama, ostavljajući mjesto za ravnomjerno balansiranje između onoga što tvrde komunizam i individualizam. Upravo to osjećam i ja 1914., šezdeset godina kasnije. Osobne sklonosti sviju ostale bi nepromijenjene i nepovrijeđene, ali ne bi bilo isključivosti i umjesto da se međusobno podozrivo promatraju, dva ključna životna načela bila bi u savezništvu.

Anarhistička biblioteka

Anti-Copyright

13. 11. 2012.

Max Nettlau

Komunistički ili individualistički anarhizam? I jedan i drugi!

1914

Izvor: Mother Earth. 9, 5 (July 1914) 170-175. <http://libertarian-labyrinth.blogspot.com/2010/08/max-nettlau-anarchism-communist-or.html> Prijevod s engleskog: Ana Štambuk
<http://www.anarhizam.hr/teorija-i-praksa/246-max-nettlau-1914-komunistiki-ili-individualistiki-anarhizam-i-jedan-i-drugi>

<http://anarhisticka-biblioteka.net>